

A szövetségesek franciaországi veresége 1940 nyarán az addig főként Franciaországban székelő emigráns szervezeteket Nagy-Britanniába helyezte át. A britek – annyi visszautasítás és „macska–egér játék” után – 1940. július 24-én végre elismerték Beneš ideiglenes emigráns kormányát, s így a csehszlovák politika további fellépéseiben megszabadulhatott kisebbségi érzéseitől, illetve ezeket kompenzáló prepotenciáitól. Az 1940 szeptemberében elfogadott csehszlovák külpolitikai irányelvek kimondják: „Lengyelországgal kapcsolatban a pozitív együttműködésért kell sikra szállni, nem szabad dolgaikba beavatkozni, és ezt kell tőlük is elvárunk a mi dolgainkat illetően. Egyelőre nem szabad vitatkozni velük a problematikus ügyekben. Az események majd maguk segítenek a megoldásban...”

Lengyel részről, még ha a csehszlovák állásfoglalásban ott is volt az „egyelőre” szócska – végtére megfelelő akarat nyilvánult meg a kölcsönösség és a tárgyalások iránt. A soron következő hónapok bizonyították, hogy a kapcsolatok 1940 második felében olyan szintre jutottak, amilyeneken 1919 nyara, a csehszlovák–lengyel diplomáciai kapcsolatfelvétel óta nem voltak. Véget ért mindkét fél lavírozása, amelyet a Csehszlovák Nemzeti Tanács elismerésének lengyel részről történt állandó halogatása idézett elő. Így megnyílt az út a háború utáni csehszlovák–lengyel konföderáció előkészítését célzó tárgyalások előtt.

Futala Tibor

A Divéky nemzetség nemzetisége

Roszkowski, Jerzy M.: Rod Divékych – Węgrzy, czy Slowacy? = Historické štúdie 41. Bratislava, 2000. 151–161. p.

A tanulmány lengyel nemzetiségű szerzője mintegy „okafogyottá” minősíti azt az időnként fel-feléledő magyar–szlovák vitát, amely a Divéky nemzetség etnicitását próbálja meghatározni, amikor kijelenti, sőt: hangsúlyozza, hogy „Lengyelországban és a történelmi Magyarországon a nemesség nemzettudata egyaránt osztályszolidaritásának és közös érdekeinek végkifejlete volt. Ennek következtében a nemesi családok között az életmódban, a nyelvhasználatban és nemzetiségi hovatartozásban meglévő különbségek fokozatosan elhalványultak, és ezért eshetett meg, hogy – tekintet nélkül eredetükre – ezek a családok Lengyelországban lengyelnek, a szentistváni korona királyságában (Horvátország kivételével) pedig magyarnak érezték magukat”.

Ezt a konklúziót szerzőnknl az alábbi tényközlés készíti elő, illetve alapozza meg:

A Divéky nemzetség a történelmi Magyarország egyik legősibb nemzetsége. Létezéséről már 13. századbéli írásos emlékek tanúskodnak: a nemzetségalapító Csorba Tamásról az első feljegyzés 1278-ból való. A nemzetség tagjai ekkor Visegrád és Nyitra környéki birtokaikon élnek. Akadt közöttük vicepalatinus (Barlev) és várnagy. Tamás (1380–1398) a bajmóci, Péter (1477–1509) a trencsényi várban töltötte be ezt a tisztséget. Két Salamon nevű tagjuk révén a 15. században a lengyel nemesség soraiban is fölbukkantak. (A magyar és a lengyel nemesség közötti „átjárás” korántsem volt ritka: pl. a 239 idegen provenienciájú, legtöbbször németre visszavezethető lengyel nemesi címer között 22 volt magyarhoni.)

A 16. és a 17. században a Divéky nemzetség elszegényedett, politikai súlya is csökkent. Egyik ága Árva megyébe költözött. Mindenesetre nemzetségüknek mindmáig élnek leszármazottai.

A magyar szakirodalom azt állítja, hogy a nemzetség magyar eredetű, sőt egyesek szerint őse a honfoglalókkal érkezett a Kárpát-medencébe. Ezzel szemben a szlovák fél a szlo-

vák eredet mellett érvel. Legalábbis azt valószínűsíti, hogy a Divékyek a Hont–Pázmány nemzetségből váltak ki, akárcsak sok más történetileg jelentős család (Újfalussyak, Besznakok, Bossányiak, Majthényiek, Rudnayak, Turcsányiak). A Hont–Pázmány nemzetség pedig szláv, konkrétan szlovák volt, s abba a szlovák elitbe tartozott, amely a honfoglalás után is megőrizte, sőt: növelte politikai és vagyoni befolyását.

Olyan forrás természetesen nem maradt fenn, amely a Divékyek nemzetiségéről szólna, vagy belőle legalább következtetni lehetne rá. Még áttételesen se nagyon (így pl. szlovák nyelven „rod Diviakovcov” néven emlegeti a Divékyeket, de címerükben nem „diviak”, azaz vaddisznó, hanem lépegető medve található).

A lengyel szerző ezen a ponton jut el odáig, hogy egy efféle egzakt nemzetiség-meghatározásra nincs is szükség, nem lehet mit kezdeni vele. A lényeg az, hogy a különböző nációkból származott nemességnek közös tudata volt a Magyar királysághoz való tartozás. Ebben nagyon hasonlatos a lengyel nemességhez, amelybe a lengyelen kívül a litván, az orosz és a német eredet-ág is beletartozott.

Egyébként szerzőnk a magyar és a lengyel nemesség kialakulásának és „történelmi pályafutásának” összehasonlítására nagy gondot fordít, s eközben kitűnnek azok az „olykor kísérteties” hasonlóságok, amelyek ezt a két elitet jellemezték.

Futala Tibor

A macedóniai szláv lakosság nemzeti öntudata a XX. század elején

Isaeva, N. O.: Nacional'noe samosoznanie slavánskogo naseleniá Makedonii v načále XX veka (po svidetel'stvam rossijskih konsulov). = Slavánovedenie, 3. no. 2002. 50–56. p.

A szerző az egykori macedóniai orosz konzuloknak az orosz külügyi levéltárban őrzött jelentései alapján vázolja a macedóniai nemzetiségi küzdelmeket az 1903. évi felkelés elfojtása után, amikor a béketeremtés ügyében beavatkozó két nagyhatalom, Ausztria–Magyarország és Oroszország kieszközölte, hogy a koszovói, a monasztriai és a szaloniki vilajetben – ezeket hívták összefoglaló néven Macedóniának – 1905-ben népszámlálást tartsanak a lakosság nemzeti és a vallási hovatartozásának pontosabb meghatározása érdekében.

A vallások, nyelvek és kultúrák bonyolult szövevényében élő konkrét embernek nem volt könnyű megválaszolni azt a kérdést, hogy milyen nemzetiségű. Ezért gyakran fordultak a konzulokhoz azzal a kérdéssel, hogy mik is ennek a kritériumai. Ráadásul minden érdekelt fél a számára kedvező mutatók mellett tört lándzsát. A görögök például minden olyan keresztyént hellének tartottak, aki a konstantinápolyi pátriárka alá tartozott, ezért azt akarták, hogy a népszámlálásnál csak a vallást vegyék figyelembe. A szerbek és a (macedo-, illetve megleno)románok, akik vallási tekintetben a konstantinápolyi pátriárka alá voltak rendelve, azt akarták elérni, hogy csak a nemzetiség iránt érdeklődjenek, a vallást ne is firtassák. A bolgárok leginkább abban voltak érdekeltek, hogy a nyelv iránt érdeklődjenek. Azt akarták elérni, hogy a népszámláláskor ne is a férfiakat kérdezzék, akik rendszerint több nyelven is beszéltek, hanem az asszonyokat, akik általában csak az anyanyelvüket ismerték. Az egyik orosz konzul szerint „a bolgárok abban bíztak, hogy számos, a pátriárka egyházi fennhatósága alá tartozó falut így majd bolgárnak fognak elismerni, mivel az asszonyok ott valóban csak a macedón nyelvjárást beszéltek, amit ők bolgárnak tartanak”. A török kormány, miután 1905 őszére kitűzte a népszavazást, a kérdőíveken végül szerepeltette mind a vallást, mind pedig a nemzetiséget.